

## **Pedagogiskt material till**

# **Flykten till Marstrand**

## **En utställning om hur de polska judarna kom till Sverige 1969**

Detta material är framtaget av Anna Grinzweig Jacobsson, Anna Forsman och Alexander Kaplar. Tack till Sofia Dahlquist som låtit oss använda struktur och vissa övningar ur hennes pedagogiska material framtaget för andra utställningar.

Om du har frågor, vill ge återkoppling eller diskutera något så tveka inte att mejla till [info@flyktentillmarstrand.se](mailto:info@flyktentillmarstrand.se)

<b>INLEDNING OCH SYFTE</b>	<b>2</b>
<b>BESKRIVNING AV UTSTÄLLNINGEN</b>	<b>2</b>
<b>FAKTA OM DEN POLSKA ANTISEMITISKA KAMPANJEN 1968</b>	<b>4</b>
<b>ÖVNINGAR FÖR ELEVERNA</b>	<b>5</b>
<b>Före utställningsbesöket</b>	<b>6</b>
<b>Under utställningsbesöket</b>	<b>7</b>
<b>Att arbeta med efter utställningen</b>	<b>12</b>
<b>KOPPLINGAR TILL SKOLANS STYRDOKUMENT</b>	<b>14</b>
<b>LITTERATURLISTA</b>	<b>16</b>

## Inledning och syfte

Utställningen *Flykten till Marstrand* berör teman som antisemitism, nationalism, etnicitet, tillhörighet, minoritetsförtryck, flykt och exil. Den antisemitiska kampanjen i Polen i slutet av 1960-talet är en tämligen okänd del av Europas efterkrigshistoria. Under åren 1968–1970 förde 13 000 polska judar från sitt hemland och 3000 fick asyl i Sverige. Av dessa hamnade ca 200 på en flyktingförläggning på Marstrand, där de fick bo över vintern och lära sig svenska.

Fördrivningen av Polens sista judar är både ett stycke svensk historia och ett exempel på vad som kan hända när exkluderande krafter får fritt spelrum, oavsett vilken folkgrupp som drabbas. Många paralleller kan dras till vår samtid där minoriteters ställning, ”Vem är svensk?”, migration och det mångkulturella samhället är aktuella frågor.

### Syftet med materialet är att eleverna ska få

- En fördjupad kunskap om antisemitism och vilka skepnader den kan anta
- Lära sig en okänd del av Sveriges och Europas moderna historia, speciellt i relation till Förintelsen
- Reflektera och diskutera frågor kring etnicitet, identitet, tillhörighet, rasism och minoriteters ställning i samhället
- Reflektera och diskutera hur människor påverkas av flykt och exil

## Beskrivning av utställningen

I utställningen berättar ett tiotal judiska flyktingar om uppväxten i Polen, vad som hände i slutet av sextiotalet, upplevelsen att komma till Marstrand och Sverige samt hur livet blev. Det finns också en inledande faktadel, där Polens judiska historia och händelserna i slutet av 1960-talet beskrivs kortfattat.

Stora porträttfoton, texter och ljudinspelningar skapar en personlig och berörande upplevelse. Berättelserna finns både i skriven form och som ljudinspelningar, inlästa av flyktingarna själva. Ljudinspelningarna fungerar som ett komplement till texterna, eftersom de ger en personlig närhet, men också som ett alternativ för de elever som har svårt att tillgodogöra sig skriven text. De laddas ned i mobilen genom QR-koder, därför är det bra om eleverna tar med sig mobiltelefon och hörlurar/öronsäckor till utställningen.

Utställningen är baserad på boken *Flykten till Marstrand*, och är producerad av bokens författare Anna Grinzweig Jacobsson. Hon var själv sex år när hon kom från Polen till Marstrand med sina föräldrar. Femtio år senare har hon sökt upp och intervjuat personer som var med på samma flyktingförläggning, och av detta skapat en kollektiv berättelse. Några exempel från utställningen:

**Luba** berättar om uppväxten i Polen efter kriget, med antisemitiska glåpord och utanförskap. Vid universitetet ifrågasattes hennes polska tillhörighet på grund av hennes judiska härkomst.

*”Jag trodde att om man är född i Polen, om ens släkt har bott där sedan 1400-talet, så måste man vara polsk. Men det var man inte.*

**Jurek** berättar om hur Polens judiska historia förtegs och hur Förintelsen förvanskades i skolundervisningen.

**Nadja** berättar om hur hon blev vittne till studentdemonstrationerna i Warszawa i mars 1968, och det brutala våldet som blev regimens svar på de fredliga protesterna.

**Sigmund** berättar om hur judarna pekades ut i media som synadabockar, beskylldes för oroligheterna och vilka konsekvenser detta fick.

*”Många började lämna Polen. De berättade att deras föräldrar fått problem på jobbet, fått sparken. De hade inget att leva av. Läget var som i Tyskland i början på trettioalet, judarna slängdes ut från sina jobb.”*

**Liza** berättar om vilken chock det blev när hon fick veta att familjen skulle emigrera för gott, hur det kändes att behöva avsäga sig det polska medborgarskapet, och den kränkande behandlingen i samband med utresan.

**Wiktor** berättar hur han blev nekad i tullen att ta med sig sin skrivmaskin, det enda minnet han hade kvar efter sin pappa. Men också om hur fantastiskt det kändes att komma till Sverige.

**Joanna** berättar hur hon växte upp i Polen utan att känna till sitt judiska ursprung.

*”Vi levde inte som judar i Polen. Pappa hade behållit sitt ariska namn, mamma också, hon behöll till och med förnamnet. De levde med en förväntan att om de inte berättar för oss så blir vi skonade. De kunde inte drömma om vad som skulle hända 1968.”*

**Lena**, som var Marstrandsbo, berättar om hur roligt det var att ta emot flyktingarna, alla nya möten och bekanskap och hur hela ön levde upp under vintern.

**Janina** berättar om hur ovant och osäkert allt kändes den första tiden på Marstrand, och hur hon upplevde en stark känsla av oro och utanförskap. Men också om drivkraften att snabbt lära sig det nya språket.

*”Det gällde att lära sig svenska, att börja en utbildning eller få ett jobb så snabbt som möjligt.”*

**Ignacy** berättar om hur tufft det var att börja plugga på Chalmers utan att kunna svenska tillräckligt bra.

**Ewa** berättar om hur hennes judiska identitet har förändrats och blivit starkare sedan hon kom till Sverige, och om hur stolt hon känner sig över att vara en del av det svenska samhället.

**Wlodek** berättar om sina tankar runt identitet och tillhörighet. Han tycker det är medborgarskap som ska räknas, inte etnicitet. Han berättar också om sin bitterhet mot Polen och att han inte har förlåtit landet för det som hände.

## Fakta om den polska antisemitiska kampanjen 1968

Vad var det som hände 1968? Pragvåren som pågick i Tjeckoslovakien hade inspirerat Polens studenter att demonstrera för större frihet. Slagordet var "Socialism med ett mänskligt ansikte". Den 8 mars 1968 slogs studentdemonstrationerna i Warszawa ned brutalt av myndigheterna. Förste partisekreterare Wladyslaw Gomulka höll ett TV-sänt tal där han beskyllde judarna ("sionisterna") för oroligheterna, kallade dem landsförrädare och uppmanade dem att lämna Polen. Judarna blev syndabockar, som så ofta förr, och den antisemitiska kampanjen blev ett effektivt sätt att rikta det folkliga missnöjet åt annat håll. Judar förlorade sina arbeten och judiska studenter stängdes ute från universiteten.

Före andra världskriget var antalet judar i Polen över 3 miljoner, ungefär en tiondel av landets befolkning. Efter kriget, 1945, var bara en tiondel av dessa kvar i livet. Många valde efter krigsslutet att emigrera till Palestina, USA och andra länder. När Gomulka höll sitt TV-tal fanns det bara 25 000–30 000 judar kvar i Polen. Så gott som alla var assimilerade och sekulära. Den antisemitiska kampanjen ledde till att hälften av Polens judar, ungefär 13 000 personer, emigrerade. Till en början var det främst Israel, Kanada och USA som tog emot de judiska flyktingarna.

Under hela den antisemitiska kampanjen skickade svenska ambassaden i Warszawa täta och detaljerade rapporter om situationen. Dessutom ansträngde sig ambassadör Erik Kronvall hårt för att påverka de svenska myndigheterna att utfärda så många visum som möjligt. Under lång tid var intresset på hemmaplan svalt men Erik Kronvall lyckades till slut. Sommaren 1969, direkt efter att Danmark öppnade sina gränser, gjorde Sverige likadant. Ambassadör Erik Kronvalls gärning är ett lysande exempel på hur en enskild människa med stark medkänsla och moralisk kompass kan göra stor skillnad. I boken *Flykten till Marstrand* finns hela visumkampen beskriven, med utdrag av de rapporter, brev och telegram som ambassadör Kronvall skickade till svenska UD.

Det är en fördel om läraren läser boken för en fördjupad förståelse, både för den historiska/politiska bakgrunden till händelserna och de personliga berättelserna. För den som vill fördjupa sig ytterligare finns en litteraturlista nedan.

## Övningar för eleverna

### Till läraren

Materialet innehåller fristående övningar som kan göras före, under eller efter utställningsbesöket. Det är indelat i olika teman som gör det möjligt att välja ut de teman man vill fokusera på eller behöver arbeta med. Det stora antalet övningar gör det enkelt att anpassa efter olika klasser, nivåer och andra pedagogiska förutsättningar. Man kan göra ett stort arbete där man arbetar igenom alla övningarna, men det går också utmärkt att enbart välja ut ett mindre antal.

Varje övning har ett tydligt syfte och mål. Övningarna varierar i karaktär, vissa är väldigt konkreta medan andra har mer övergripande frågeställningar som inte tar avstamp i detaljfrågor. De innehåller dels arbete med fakta men har också mycket utrymme för reflektion och känslor, vilket tillåter pedagogen att matcha både de elever som behöver mer handfasta uppgifter, och de som kan analysera och vill dra egna slutsatser.

Du bör som ledare vara förberedd på att det kan uppstå svåra situationer, där elever visar prov på fördomar och rasism. Det är viktigt att du försöker skapa trygghet för alla, nyansera vid behov och tydligt markera om någon uttrycker sig respektlöst.

Som alltid när man arbetar med judiska frågor är det speciellt viktigt att hålla isär legitim kritik av staten Israels politik och antisemitism. Kritik av Israels politik är inte antisemitism. Men kritiken blir antisemitisk om den använder sig av antisemitiska föreställningar eller riktas mot judar som grupp. Ett exempel är när man gör judar utanför Israel ansvariga för den israeliska regeringens politik.

Som ett kompletterande material för eleverna rekommenderar vi "Antisemitism då och nu" som är framtaget av Forum för levande historia. Det beskriver antisemitism både globalt historiskt och i dagens Sverige, sätter bland annat in den polska antisemitiska kampanjen på sextioalet i ett sammanhang, och pekar på vilka antisemitiska företeelser man bör vara vaksam mot idag. Materialet finns här: <https://antisemitismdaochnu.se>

## 1. Osynliga etiketter

*Denna övning är framtagen av Sofia Dahlquist för utställningen "Hembygd – Någonstans i Sverige", ROT produktion.*

### Enskilt + mindre grupper + helgrupp

Syfte: Att bli mer medveten om hur vi kategoriserar människor i vår omgivning och vad detta kan få för konsekvenser.

Genom att själva reflektera över hur andra ser på en kan vi bli mer medvetna om hur vi själva delar in andra i grupper.

Att dela in människor i grupper kan liknas vid att sätta etiketter på dem: "emo", "storstadsbo", "pensionär" och så vidare. Etiketterna inrymmer en mängd föreställningar om den grupp som etiketten åsyftar.

### Fundera enskilt över frågan:

Vilka etiketter sätter andra människor på dig?

Etiketterna kan vara både stora och små, "sportfantast", "tonåring", "datanörd".

Som hjälp kan deltagarna tänka på en situation där man får ett första intryck.

Vad tänker andra om dig när du till exempel går på gatan eller kliver på bussen?

Välj enskilt ut två etiketter som du tror att andra sätter på dig. Skriv ner de på varsitt papper.

Ledaren samlar därefter in alla papper och lägger ut dem på golvet så att alla kan se.

Ledaren väljer någon eller några etiketter och frågar deltagarna:

Vem är jag om jag har den här etiketten/etiketterna på mig?

När jag har den här etiketten/etiketterna tillhör jag då en privilegierad grupp i samhället?

### Diskutera därefter i mindre grupper följande frågor:

(Ledaren får gärna dela ut olika frågor till olika grupper.)

Hur blir man bemött och behandlad utifrån de olika etiketterna?

Är det någon etikett som upplevs som mer positiv eller negativ?

Vilka etiketter är snäva och vilka kan betyda nästan vad som helst?

Vilka etiketter sätter man nästan aldrig på folk? I Sverige får man sällan etiketten "heterosexuell" eller "vit". Vad beror det på?

Finns det etiketter du eller andra får mot sin vilja?

Vilka etiketter uppfattas som acceptabla att kombinera och vilka inte? Varför är det så?

## Under utställningsbesöket

### **Intro - Vad var det som hände i Polen?**

Låt eleverna bekanta sig med utställningen och hur den är uppbyggd. Börja med att låta dem läsa det inledande faktaavsnittet som beskriver vad som hände på 1960-talet när Polens judar fördrevs samt Nadjas och Sigmunds berättelser. Låt dem på egen hand försöka svara på dessa frågor:

- Varför demonstrerade studenterna i Warszawa?
- Vad gjorde regeringen som svar?
- Varför beskylldes judarna för oroligheterna?
- Varför kallades judarna för sionister?
- Vad ansåg Polens högste ledare, Wladyslaw Gomulka, att judarna skulle göra?
- Vilken roll spelade Sveriges ambassadör, Erik Kronvall, i händelseutvecklingen?

Samlas i helgrupp och låt eleverna redogöra för sina svar. Diskutera frågeställningar som kommer upp.

### **Identitet & Etnicitet (Luba, Jurek, Joanna)**

Antal: två-fyra elever per grupp.

Syfte: Att reflektera över begreppen identitet och etnicitet.

Bakgrund: I Polen visste alla vem som var judisk och det hade ofta en avgörande betydelse för hur man blev behandlad. I vissa fall dolde människor att de var judar, även för sina barn.

Låt eleverna läsa eller lyssna till Lubas, Joannas och Jureks berättelser. Låt dem på egen hand reflektera över:

- Hur skulle det kännas att, som Luba, växa upp omgiven av stark antisemitism?
- Är det viktigt att veta var ens släkt har sina rötter?
- Vad betyder det att tillhöra ett land?
- Vad innebär det att leva med dold identitet? Hur skulle det kännas för dig att plötsligt få veta att du tillhör en annan folkgrupp?
- Vad kan man välja själv? Går det att byta nationalitet, etnicitet eller religion?

Låt eleverna dela med sig av sina tankar och diskutera med varandra.

Diskutera tillsammans i helgrupp:

- Vad formar ens identitet?
- Är det viktigt att veta vem man är? Hur tar man reda på det?
- Är det viktigt att veta var man kommer ifrån?
- Vilka olika etniska tillhörigheter finns i vår klass?

- Jurek talar mycket om att inte vara en sak utan flera samtidigt. Kan man vara många olika saker? Kan man vara olika i olika sammanhang? Är du en person hemma, en i skolan, en på träningen?

### **Historieförfalskning (Luba, Jurek)**

Antal: två-fyra elever per grupp.

Syfte: Att reflektera över innebörden av historieförfalskning och drivkrafterna bakom den.

Bakgrund: I många skolor i Polen på 1950-talet undervisade man inte alls om Förintelsen, eller förvanskade det som hade hänt.

Låt eleverna läsa eller lyssna till Lubas och Jureks berättelser och välja ut några citat eller korta stycken att fördjupa sig i. Låt dem på egen hand reflektera över:

- Varför tror du att man inte alls berättade om Förintelsen, eller gav en felaktig bild av vad som hade hänt?
- Vad skulle du tänka om din historielärare berättar en sak, men dina föräldrar säger något helt annat?
- Vem skulle du lita på? Varför?
- Hur gör du för att ta reda på fakta om historiska händelser?

Låt eleverna dela med sig av sina tankar samt de citat eller stycken de valt ut och diskutera med varandra.

Diskutera tillsammans i helgrupp:

- Vad är syftet med att förvanska historien?
- Vad är syftet med fejkade nyheter?
- Finns det en koppling mellan ett lands styrelseskick (demokrati/diktatur) och benägenhet att förfalska historiska händelser eller sprida fejkade nyheter?
- Varför är det viktigt att återge historien så korrekt som möjligt?

### **Att fly (Sigmund, Liza, Wiktor)**

*Denna övning är en modifierad version av en övning framtagen av Sofia Dahlquist för utställningen "Hembygd – Någonstans i Sverige", ROT produktion.*

Antal: två-fyra elever per grupp

Syfte: Att försöka sätta sig in i känslan att tvingas fly från sitt hemland. Öva på att byta perspektiv och att se saker på nya sätt.

Bakgrund: Den polska antisemitiska kampanjen, som ledde till att hälften av Polens judar valde att lämna landet, eskalerade snabbt och blev en chock för dem som drabbades.

Låt eleverna läsa eller lyssna till Sigmunds, Lizas och Wiktors berättelser. Låt dem på egen hand reflektera över:

- Hur skulle det kännas att få reda på av dina föräldrar att ni måste bryta upp?



- Vad skulle krävas för att du skulle vilja lämna ditt hemland?
- Vad skulle du ta med dig? Vad skulle du lämna kvar? Gör en packlista på 10 saker du hade valt att ta med.
- Vad skulle du sakna mest av allt det som du måste lämna bakom dig?
- Hur skulle det kännas om du behövde skiljas från dina föräldrar? Syskon?
- Hur skulle det kännas att skiljas från dina kompisar?

Ledaren summerar tillsammans i helgruppen:

- Människor väljer inte flykten. Utan flykten väljer dem ... Och man måste anpassa sig efter nya och oväntade förutsättningar.
- Var det någon som tog med sig passet? Varför valde ni passet/varför valde ni inte passet?
- Vilka nya tankar fick ni av att göra uppgiften?
- NÄR lämnar man?
- Hur vet man att man måste fly?
- Vad tar man med sig? Att välja bort?
- Hur känns det att skiljas åt?
- Hur känns det att återförenas?

### **Traditioner (Joanna, Ewa, Wlodek)**

Antal: två-fyra elever per grupp.

Syfte: Att reflektera över traditioners betydelse.

Bakgrund: Traditioner är ett sätt att skapa trygghet och tillhörighet. Många människor som lämnar sin kultur och börjar om sina liv på en helt annan plats berättar att de gamla traditionerna plötsligt har känts mycket viktigare än de gjorde i hemlandet.

Låt eleverna läsa eller lyssna till Joannas, Ewas och Wlodeks berättelser. Låt dem på egen hand svara på följande frågor:

- Ge något exempel från berättelserna på hur traditioner kan bidra till att skapa en tillhörighet på ett väldigt subtillt sätt.
- Ge något exempel från berättelserna där traditioner/kulturyttringar blev viktiga i Sverige, men som inte varit det i Polen.
- Ge något exempel från berättelserna på hur traditioner kan skapa en barriär runt en grupp.
- Fundera över vilka traditioner i din familj som känns extra viktiga för dig.
- Fundera över vilka traditioner du skulle vilja bevara om du tvingades byta land.

Låt eleverna dela med sig av sina svar på frågorna och diskutera med varandra.

Diskutera tillsammans i helgrupp:

- Varför är traditioner viktiga?
- Hur kommer det sig att traditioner ofta blir mycket viktigare för den som byter land?

- Traditioner kan användas både för att inkludera och exkludera människor. Hur? Finns det exempel på hur detta sker i Sverige idag?

### **Tiden på Marstrand - ett hem? (Janina, Leon, Lena)**

Antal: två-fyra elever per grupp.

Syfte: Att reflektera över vad som gör en plats till ett hem.

Bakgrund: Att ha mat, värme och skydd är grundläggande behov för oss människor, och allt sådant tillgodoseddes flyktingarna på Marstrand. De fick vad som behövdes för att kunna börja om och de blev positivt bemötta av öborna. Räckte det för att de skulle känna sig som hemma?

Låt eleverna läsa eller lyssna till Janinas, Leons och Lenas berättelser och välja ut några citat eller korta stycken att fördjupa sig i. Låt dem på egen hand reflektera över:

- Vad gör en plats till ett hem där man känner sig trygg?
- Vilken roll spelar den omgivande miljön och naturen för att man ska känna sig som hemma?
- Vilken sorts omgivning/natur gör att du känner dig som hemma?
- Vilka kulturkrockar inträffade på Marstrand?
- Vilka kulturkrockar har du själv upplevt i något sammanhang?
- Hur ser vi på "den andre"? Vad formar vår bild av människor som inte är som oss? Som talar annorlunda, som ser annorlunda ut, som klär sig annorlunda, som har andra vanor och andra sätt att leva?
- Vad betyder det att vara medmänniska? Hur är man det?

Låt eleverna dela med sig av sina citat, tankar och svar på frågorna och diskutera med varandra.

Lyft några av de utvalda citaten och tankarna i helgrupp och diskutera tillsammans.

### **Exil (Janina, Ignacy, Ewa, Wlodek)**

Antal: två-fyra elever per grupp.

Syfte: Att reflektera över språkets betydelse och vad det betyder "att vara svensk".

Bakgrund: Ett gemensamt drag hos de flesta av flyktingarna var att snabbt lära sig svenska för att komma vidare med arbete eller studier, vilket de lyckades väl med. En punkt där de skiljer sig åt är synen på "svenskhet" och tillhörighet.

Låt eleverna läsa eller lyssna till Janinas, Ignacys, Ewas och Wlodeks berättelser och välja ut några citat eller korta stycken att fördjupa sig i. Låt dem på egen hand reflektera över:

- Vad var svårt i det nya livet?
- Vad var enkelt?
- Vilka förutsättningar fanns?

- Vad betyder det ”att vara svensk”?
- Hur vet man att man är det?
- Måste man vara det?
- Hur påverkas man av att leva i exil?

Låt eleverna dela med sig av sina citat, tankar och svar på frågorna och diskutera med varandra.

Lyft några av de utvalda citaten och tankarna i helgrupp och diskutera vidare tillsammans. Fortsätt att gemensamt diskutera:

- Om man jämför de fyra personernas berättelser, upplever ni dem som enhetliga eller motstridiga?
- På vilka punkter ser ni likheter? På vilka punkter ser ni olikheter?
- Vilka slutsatser drar ni av detta?

### **Tre frågor till en av personerna**

Antal: Enskilt arbete

Syfte: Att fördjupa kontakten med någon av personerna och fundera över allt det som inte berättas. Att reflektera över vilka personer/teman som väcker störst intresse.

Välj en av personerna från utställningen som du skulle vilja veta mer om. Vad vill du veta och varför? Skriv ner tre frågor till personen på ett papper och förklara varför du ställer just dessa frågor. Ge papperet till ledaren.

Ledaren summerar resultatet i helgrupp, detta kan ske i klassrummet efter utställningsbesöket. Är vissa frågor vanligare än andra? Varför?

## Att arbeta med efter utställningen

Fördjupande övningar att arbeta med i mindre grupper och sedan gå igenom med ledaren i helgrupp.

### **Antisemitism**

(Om ni inte redan gjort det så rekommenderar vi först en genomgång av materialet från Forum för levande historia: <https://antisemitismdaochnu.se>)

Vad är antisemitism? Var finns den? Vilka uttryck kan den ta?

Ge exempel på händelser i världen där antisemitismen har fått förödande konsekvenser. Börja i nutid och gå bakåt i historien.

Under den antisemitiska kampanjen i Polen på 60-talet kallades judarna för sionister. Man betraktade alla judar som representanter för staten Israel och den polska regeringen stod på arabländernas sida i Israel-Palestinakonflikten. Kan du se likheter med dagens språkbruk? Kan du ge exempel på antisemitism som är kopplad till Israel-Palestinakonflikten?

Kan du ge exempel på antisemitism som inte är kopplad till Israel-Palestinakonflikten?

Ge exempel på hur antisemitism kan upplevas i vardagen.

Var kommer hat ifrån? Kan man bota hat?

### **Betydelsen av ett namn**

I Polen var det ofta efternamnet som ”avslöjade” att man var judisk. Flera av de människor vi mött valde därför i olika perioder att ändra sina namn, för kortare eller längre stund.

Vilken betydelse har ett namn i Sverige? Kan du ge exempel från vårt samhälle där människor blir orättvist behandlade på grund av sina namn? Vilken typ av namn ger ett bra bemötande och vilken typ av namn ger ett dåligt bemötande?

I barnkonventionen finns en artikel om barnets rätt till ett namn.

Vet du vad ditt namn betyder? Vet du varför du fick det? Hur skulle det kännas att behöva ändra ditt namn?

### **Medborgarskap**

De polska judarna förlorade sitt polska medborgarskap och kom till Sverige som statslösa flyktingar. Vad betyder det att förlora sitt medborgarskap? Vilket ansvar har en stat för sina medborgare? Vilket ansvar har en medborgare gentemot sitt land?

## **Etnicitet, minoritet och tillhörighet**

I Polen kan man inte vara både polack och jude. Hur kan det vara så och hur blir det för dem som lever där? När judarna fördrevs från Polen använde man argumentet att de inte var äkta polacker och därför inte lojala mot Polen. I Sverige har vi fem olika minoritetsfolk. Vilka är de? Har du mött liknande resonemang i Sverige?

När vi säger att någon är svensk, menar vi medborgarskap då, eller menar vi något annat? Och i så fall vad?

Varför resonerar vi ibland om vem som är svensk? Vilket syfte har en sådan diskussion?

## **Media och källkritik**

Vad visste man i Sverige om vad som skedde i Polen under slutet av 60-talet? Vad skrev tidningarna? Gå till de digitala arkiven och sök!

## **Att använda och tolka historiska källor**

Vilken sorts kunskaper ger utställningens material, dvs intervjuerna 50 år senare? Vilka andra källmaterial skulle man kunna kombinera detta med och vad är fördelarna med det?

## **Polen idag och källkritik**

Det återvändande hatet. Undersök nyhetsrapporteringen. Vad sker politiskt i Polen idag? Vilken bild får du av landet utifrån den svenska rapporteringen?

## **Vårt samhälle**

*Denna övning är framtagen av Sofia Dahlquist för utställningen "Hembygd – Någonstans i Sverige", ROT produktion.*

Vad kan vi göra för att förebygga och minska fördomar i vårt samhälle?  
Vad kan jag, vi, skolan och samhället göra för att motverka intolerans och rasism?

Gör en gemensam handlingsplan för vad ni kan göra. Fundera tillsammans och skriv ner:

- Tre saker ni ska sluta göra
- Tre saker ni ska börja göra
- Tre saker ni ska fortsätta göra

Ta gärna med exempel på både små saker som ni själva kan göra i er vardag, och på sådana saker som kräver en större organisation tillsammans med andra personer.

## Kopplingar till skolans styrdokument

### **Kopplingar till Lgr 11, årskurs 7-9**

#### **Historia**

Eleven ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer,
- kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap,
- reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv, och
- använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används.

#### **Samhällskunskap**

Eleven ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.
- uttrycka och värdera olika ståndpunkter i till exempel aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv,
- söka information om samhället från medier, internet och andra källor och värdera deras relevans och trovärdighet, och
- reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar

#### **Svenska**

Eleven ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- formulera sig och kommunicera i tal och skrift,
- läsa och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften
- söka information från olika källor och värdera dessa.

#### **Religionskunskap**

Eleven ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- reflektera över livsfrågor och sin egen och andras identitet,
- analysera hur religioner påverkar och påverkas av förhållanden och skeenden i samhället,

## **Kopplingar till Gy 2011**

### **Historia**

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla:

- Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.
- Förmåga att använda olika historiska teorier och begrepp för att formulera, utreda, förklara och dra slutsatser om historiska frågeställningar utifrån olika perspektiv.
- Förmåga att söka, granska, tolka och värdera källor utifrån källkritiska metoder och presentera resultatet med varierande uttrycksformer.
- Förmåga att undersöka, förklara och värdera användningen av historia i olika sammanhang och under olika tidsperioder.

### **Samhällskunskap**

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla:

- Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna, såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Kunskaper om historiska förutsättnings betydelse för dagens samhälle samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
- Förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

### **Svenska**

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla:

- Förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner.
- Kunskaper om språkriktighet i text samt förmåga att utforma muntliga framställningar och texter som fungerar väl i sitt sammanhang.
- Kunskaper om den retoriska arbetsprocessen, dvs. att på ett strukturerat och metodiskt sätt planera och genomföra muntlig och skriftlig framställning som tar hänsyn till syfte, mottagare och kommunikationssituation i övrigt.
- Förmåga att läsa, arbeta med, reflektera över och kritiskt granska texter samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa.

### **Religionskunskap**

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla:

- Kunskaper om människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar.

## Litteraturlista

Bikont, Anna, *Vi från Jedwabne*, Stockholm, Atlas, 2014.

Brygger, Karin, *Visst kan man dansa efter Auschwitz: Fragment ur Göteborgs judiska historia*, Göteborg, Bokförlaget Korpen, 2018.

Degenius, Emilia, *Åka skridskor i Warszawa*, Stockholm, Ersatz, 2014.

Grinzweig Jacobsson, Anna, *Flykten till Marstrand*, Göteborg, Korpen, 2020.

Vajta Klamer, Maria, *Flykten från ett folkmord*, Göteborg, Scanditext, 2015.

Zaremba, Maciej, *Huset med de två tornen*, Stockholm, Weyler förlag, 2018.

### **Akademisk litteratur**

Górniok, Łukasz, *Swedish Refugee Policymaking in Transition? Czechoslovaks and Polish Jews in Sweden, 1968-1972*, Umeå, Umeå universitet, 2016.

Ilicki, Julian, *Den föränderliga identiteten: Om identitetsförändringar hos den yngre generationen polska judar som invandrade till Sverige under åren 1968–1972*, Uppsala, Uppsala universitet, 1988.

Dahl, Izabela, *Mottagandet av polska judar i Sverige 1968–1972: Från sidensjalar till flyktingmottagning*, Red. Lars M. Andersson och Carl Henrik Carlsson, Uppsala, Uppsala universitet, 2013

### **Pedagogiskt material från andra utställningar**

Dahlquist, Sofia, *Hembygd – Någonstans i Sverige*, Pedagogiskt material, ROT Produktion, 2013.

Dahlquist, Sofia, *Drömmen om skolan – Om romers kamp för utbildning*, Pedagogiskt material, ROT Produktion, 2018.